

هبوط، نردبانی تا بیکرانه عروج

(تبیین هبوط از دیدگاه حکمت متعالیه)

راضیه نیکی^(۱)

سعید رحیمیان^(۲)

عبدالعلی شکر^(۳)

کلیدواژگان: هبوط، گناه نخستین، خلافت الهی، عشق، حکمت متعالیه، صدرالمتألهین.

مقدمه

تبیین‌های متعدد و متفاوتی درباره هبوط حضرت آدم(ع) ارائه شده است. برخی هبوط را صرفاً امری نیک و شایسته مدح و ثنا دانسته‌اند، چنانکه عنوان «ظلم جهول» را نوعی ستایش الهی بر این فعل میدانند؛ بعضی نیز آن را صرفاً امری ناشایست و خطاگونه توصیف میکنند (تقی زاده طوسی، ۱۳۶۳: ۱۰۲)؛ اما ملاصدرا با نظر جامع و دقیق خویش، هبوط را دارای هر دو وجه ذمی و مدحی دانسته و هیچ منافاتی میان این دو وجه نمی‌بیند. وی درباره وصف «ظلم جهول» می‌گوید: این وصف برای آن کس که قدر امانت بداند و امانتدار شایسته‌ی باشد، مدح و ستایش است و برای آنکه در آن خیانت کند، ذم و سرزنش است.

فصارت الظلومية و الجهولية فی حق حامل الأمانة و مؤدی حقها مدحاً و فی حق الخائنین فیها ذماً... (ملاصدرا، ۱۳۸۹ الف: ۲۷۶).

این نوشتار سعی دارد علاوه بر برشمردن وجوه ذمی و

چکیده

درباره هبوط حضرت آدم(ع) تفاسیر و تأویل متفاوتی، اعم از رویکرد مدحی و ذمی وجود دارد اما اینکه کدام تفسیر با مقام نبوت و خلافت ایشان سازگارتر بوده و از دقت و قوت بیشتری برخوردار است، نیاز به بحث و بررسی دارد. در این مقاله تبیین میشود که در میان تفاسیر متعدد، چگونه وجه مدحی هبوط بیش از وجه ذمی آن قابل دفاع است و از سویی آیا میتوان برای هبوط وجه ضرورت و وجوب نیز لحاظ نمود یا خیر؟ از دیدگاه اهل معرفت - بخصوص صدرالمتألهین - پیدایش کثرت کرانه‌ناپیدای عالم طبیعت، عمران و آبادانی زمین، کثرت نسل انسان، استکمال او در پرتو عشق، عرفان و عمل تا نیل به مقام لامقامی خلیفة اللہی و بویژه ظهور یافتن غایت عالم هستی، انسان کامل محمدی، حضرت خاتم الانبیاء(ص) و اهل بیت مطهر ایشان(ع) در کسوت بشری و بسیاری برکات دیگر، همه در پرتو هبوط محقق شد. از اینرو هبوط نه فقط امری ممدوح، بلکه ضروری بود که طبق اراده تکوینی و ازلی خداوند، ضرورتاً باید محقق میشد و انسان را نردبانی میگشت از حسیض نزول تا بینهایت عروج و صعود.

* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه دکتری است. تاریخ دریافت: ۹۸/۳/۲۶ تاریخ تأیید: ۹۸/۱۱/۱

(۱). دانشجوی دکتری فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه شیراز؛ niki_r22@yahoo.com

(۲). استاد گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه شیراز (نویسنده مسئول)؛ sd.rahimian@gmail.com

(۳). دانشیار گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه شیراز؛ ashokr@rose.shirazu.ac.ir